

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 20 (Aralık/December 2019), s. 180-201.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut313>
ISSN: 2147-5490, Mainz-Almanya

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 01.12.2019
|| Kabul Tarihi: 23.12.2019

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* Romanında Batı Kökenli Sözcükler

Words of Western Origin in Yakup Kadri Karaosmanoglu's Novel Yaban

Yaşar ŞİMŞEK*

Öz

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türk edebiyatında II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yayımlanan eserlerinde Doğu kökenli sözcükler yanında Batı kökenli sözcükleri de kullanmasıyla öne çıkmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada Yakup Kadri'nin en çok okunan romanlarından *Yaban*, Batı kökenli sözcükler açısından incelenmiştir. Yazının giriş bölümünde sözcük kavramı ve Türkçenin yabancı dillerden etkilenmesi üzerinde durulmuştur. Daha sonra yazarın edebî yaşamıyla ilgili kısa bir bilgi verilmiş, dil kullanımı ve sözcük tercihleriyle ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Devamında incelenen *Yaban* romanındaki Batı kökenli sözcükler, alfabetik sıraya göre listelenmiştir. Sıralama yapılırken ve sözcüklerin anlamı verilirken Türk Dil Kurumu'nun *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü* esas alınmıştır. Bulunan sözcüklerin önce anlamı verilmiş, sonra romanda sözcüklerin geçtikleri ilk örnek cümleler alıntılanarak sayfa numaraları belirtilmiştir. Sözcüğün ikinci veya daha fazla geçtiği yerlerin sadece sayfa numaraları gösterilmiştir. Ardından bulgulardan hareketle romandaki Batı kökenli sözcük kullanımıyla ilgili veriler gösterilerek bir değerlendirme yapılmış; sözcüklerin romana katkısı ve etkisi tartışılmıştır. Yakup Kadri'nin *Yaban* romanında en çok Fransızca kökenli sözcükleri tercih ettiği bunu sırasıyla İtalyanca ve Rumca sözcüklerin takip ettiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban* romanı, batı kökenli sözcükler, dil, sözlük.

Abstract

Yakup Kadri Karaosmanoğlu is prominent in the Second Constitutional and Republican Periods in Turkish literature with his use of words of Western origin as well as Eastern origin in his works. So, this study examines *Yaban*, one of the most widely read novels of Yakup Kadri, in terms of words of Western origin. In the introduction part, the study discusses the word concept and how other languages affect Turkish. Then, it provides short information

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Tokat-Türkiye. Elmek: yasar.simsek@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9389-4984

about the author's literary life and his use of language and word preferences. Following this, the words of Western origin in the novel are presented in alphabetical order. While ranking the words and providing their meanings, *Dictionary of Words of Western Origin in Turkish* by Turkish Language Association is used as a basis. First of all, the meaning of the word is given, and then the page in which that word is mentioned first is indicated by quoting the sentences. In pages where that word appears twice or more, only page numbers are provided. Then, depending on the findings, an assessment is made on the use of words of Western origin and their effects and contribution to the novel is discussed. It is seen that Yakup Kadri prefers French origin words most in the novel *Yaban*, followed by Italian and Greek words respectively.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, the novel *Yaban*, words of Western origin, language, dictionary.

Giriş

Sözcük, “Bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı ses veya ses birliği, söz, kelime, lügat, cümle, lakırdı, kelim” (TDK, 2005: 1805; Ayverdi, 2010: 652) şeklinde tarif edilmektedir. Sözcükler “Tek başına anlam ifade eden, bir veya daha fazla heceden/ ses ya da sesler öbeğinden meydana gelen dilin en anlamlı en küçük birimi[dir]” (Karataş, 2018: 189). İnsan kendine bahşedilen dil sayesinde hem konuşma hem de yazma edimini dilin en küçük birimi olan ses ve sözcüklerle gerçekleştirir. Sözcükler, dilin anlamlı en küçük yapı taşıdır ve insanoğlu zihin, gönül ve ruh dünyasındaki her türlü heyecanını, hayalini, düşüncelerini ve intibalarını dilin binlerce kelime kalıplarından birine dökerek ifade eder (Çetişli, 2008: 28). Bu bakımdan insanı doğada diğer canlılardan ayıran konuşma ve yazma becerisi/yetisi, sözcüklerle sağlanır. Zira insan sözcüklerle konuşup dinler, sözcüklerle yazıp okur. Öz bir ifadeyle sözcükler yardımıyla anlaşır ve çevresiyle iletişime geçer. Sözcükler olmadığında insanoğlu hem kendini ifade etmekte hem de hayatın manasını keşfetmekte zorlanır. “Dünyayı anlamlandırma, ilk olarak sözcükler ve kavramlar etrafında gelişmiş ve ayrıntılar belirgin hale gelmiştir” (Erciyas, 2011: 77). Sözcükler bu anlamda insanı hayata bağlayan şeylerin başında gelmektedir. Kullanabileceği, kendini ifade edebileceği kelimeleri bulunmayan, belli bir söz dağarcığına sahip olmayan kişi, kendini anlatmakta ve diğer insanlarla ilişki kurmakta güçlük çeker. İnsana ve hayata ilişkin hayal kurmak, düşünmek, karar vermek, okumak, yazmak, ifade etmek, anlamak, anlatmak, anlamlandırmak, eleştirmek, karşı çıkmak, iletişime geçmek gibi eylem ve edimler sözcüklerle gerçekleştirilir. Bu bakımdan sözcükler kişinin dünyasını güzelleştirdiği gibi onun insan olma bilincine ve insanî sorumluluğuna katkı sağlar. Kendi anlam ve değerini sorgulamasına yardımcı olur. Bu bağlamda İsmail Çetişli de sözcüklere anlam yükleyenlerin yazarlar ve okurlar olduğunu belirterek kelime-anlam ilişkisinin zaman içinde ve kullanıldıkça milletin zihnine oturduğunu ve istikrar kazandığını bu açıdan kelimelerin anlam şifreleri olduğunu ifade eder (2001: 28).

Bir dilde sözcüklerin oluşumunda yabancı dillerin de etkisi vardır. Nasıl kültürler, medeniyetler birbirinden etkileniyorsa diller de birbirinden etkilenmekte ve birinden diğerine geçişler olmaktadır. Diller arasındaki bu alışveriş zamanla dil ilişkilerini doğurmuştur. Dil ilişkileri “birden çok dil arasında gerçekleşen etkileşim” olarak tanımlanmakta ve “Dillerin etkileşimleri hem sözlük hem de dil bilgisi düzleminde olabilmektedir” (Karaağaç, 2015: 14) Bu anlamda bir medeniyet dili olan Türkçe de ilişkide olduğu dillerle sözcük alışverişinde bulunmuştur. Türkçe, ilk zamanlardan itibaren Türklerin ilişkide bulunduğu toplulukların, devletlerin, kültürlerin ve medeniyetlerin dillerinden etkilenmiştir. Bu etkileşim hem sözcük alma

şeklinde görülmüş hem de tam tersi sözcük verme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan “Öğrenme ve öğretmeler sürecinin bir sonucu olan diller arası alışverişler, dillerin konuşurlarının türlü düzlemlerindeki karşılıklı ilişkilerinden ortaya çık[mıştır]” (Karaağaç, 2015: 36). Türkçeye başlangıçta “Çince, Soğdca, Sanskritçe, Toharca gibi dillerden kelime girmesine rağmen, daha sonraki dönemlerde Arapça ve Farsça unsurlar ağırlık kazanmıştır. Oğuz ve Kıpçakların kalabalık gruplar hâlinde batıya gitmeleri ve çeşitli halklarla karşılaşmaları sonucunda da Rumca, İtalyanca, Ermenice, Gürcüce, Rusça, Fransızca, Almanca gibi dillerle alışverişler olmuştur. 20. yüzyıldan itibaren ise daha ziyade İngilizceden dil unsurları alınmıştır” (Gülsevin, 2011: 299).

Özellikle Türklerin öteden beri Batıya dönük olan yüzü, 1071’de Malazgirt Savaşından sonra Anadolu’ya gelişiyle birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Türkler Anadolu coğrafyasında kurdukları Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti ile birlikte yüzyıllarca Batı kültürüyle münasebette olmuş ve Rumeli’ye geçişle birlikte Batılı milletlerle beraber yaşamışlardır. Bu anlamda “Bugün Batı kaynaklı diyebileceğimiz unsurların Türkçeye girmesi, 10. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Rumeli’ye gelinmesiyle başlamıştır” (Gülsevin, 2011: 299). Bu durum hâliyle Türkçede konuşma ve yazı diline Batı kökenli sözcüklerin girmesine sebep olmuştur. Osmanlı’nın son döneminde yenileşme hareketlerinin artması ve gençlerin eğitim amacıyla başta Fransa olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerine gönderilmeleri de Batı dillerinden Türkçeye sözcük geçişlerini hızlandırmıştır. Bu doğrultuda Tanzimat dönemiyle birlikte Türk edebiyatında başlayan Batı etkisi ve Batılılaşma hareketi Cumhuriyet döneminde de artarak devam etmiştir. Her ne kadar Cumhuriyet’ten önce “Millî Edebiyat” döneminde Ziya Gökalp, Ali Canip, Ömer Seyfettin gibi *Genç Kalemler* dergisi etrafında toplanan sanatçıların öncülüğünde dilde/edebiyatta sadeleşme ve yerleşme hareketi görülse de Cumhuriyetten sonra yayımlanan edebî ürünlerde Batı dillerinden alınma yabancı sözcük kullanımı artarak devam etmiştir.¹ 1900’lü yılların başından itibaren edebiyatta başta Fransızca olmak üzere Rumca, İtalyanca son dönemlerde de İngilizceden çok sayıda yabancı sözcük Türkçeye girmiştir. Bu dönemlerde eser veren şair ve yazarlar, Batı dillerinden daha önce Türkçeye giren ve yerleşen yabancı sözcükleri tercih ettikleri gibi Türkçede daha önce kullanımı görülmeyen sözcüklere de metinlerinde yer vermişlerdir. Ayrıca kimi yazarların, bazı yabancı kökenli sözcükleri Türkçeye yerleşmiş şekliyle değil de birebir sözcüğün orijinal dildeki yazımıyla eserlerinde alıntılardıkları görülmüştür.

1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Dil/Sözcük Tercihi Üzerine Notlar

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), Türk edebiyatı, kültürü ve siyaset tarihi açısından önemli bir kişiliktir. Gerek Millî Mücadele’ye destek oluşu gerek Cumhuriyet’ten sonra mecliste birkaç dönem milletvekilliği yapması ve çeşitli başkentlerde elçilik görevlerinde bulunmasıyla Türkiye’nin sosyal ve siyasal hayatı içinde önemli bir figür olmuştur. Diğer taraftan hem II. Meşrutiyet sonrası dönemde hem de Cumhuriyet döneminde edebiyatın neredeyse bütün türlerinde ürünler vermiştir. Edebî faaliyetlerine dergicilikle başlayan Yakup Kadri, yazı hayatının başlarında dergiler için şiir, hikâye, makale ve eleştiri yazıları kaleme almıştır. Bir dönem gazetecilikle de uğraşan sanatçı, ardından edebî türlere ağırlık vermiştir. Oldukça

¹ *Genç Kalemler* dergisi etrafında toplanarak “Yeni Lisan” hareketini başlatan topluluğun sadeleşme faaliyetleri daha çok o yıllarda Türkçeye hâkim olan Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanılmaması ve bu dillere özgü dil bilgisi kurallarından vazgeçilmesi üzerine yoğunlaşmıştır.

üretken bir kalem olan yazar romanları, hikâyeleri, denemeleri, anıları ve oyunları ile edebiyat tarihine adını yazdırmıştır. Eserlerinde özellikle Osmanlı'nın son dönemindeki ve yeni kurulan Cumhuriyetin ilk elli yılındaki tarihsel, sosyal ve kültürel değişimleri ve görünimleri bütün ayrıntılarıyla işlemiştir. Onu kuşağı sanatçılarından ayıran bir diğer fark da yazmaya başladığı 1910'dan ölümü tarihi 1974'e kadar Türkçe'nin geçirdiği bütün aşamaları gerek dil gerekse üslup açısından eserlerinde yansımasıdır.

Yakup Kadri özellikle roman ve hikâyelerinde Türk toplumunun 1900'lü yılların başından 1970'lere kadar süren 70 yıllık macerasını sosyal, siyasal ve tarihsel olaylar etrafında ele almıştır. Bu anlamda eserlerinde dilde olduğu gibi konu, tema ve düşünce açısından da bir zenginlik göze çarpar. Fransız edebiyatı etkisinde başlayan yazarlığı, 1920'lerden sonra özgün bir sese kavuşur. Doğu-Batı, eski-yeni gibi dönem çatışmaları içinde bireyin psikolojisine yönelerek onun macerasını ele alır. Toplumun geri kalmasının nedenlerini sorgular, insanın kusurlarını ortaya koyarak çözümler arar. 1900'lü yılların başından itibaren pek çok savaştan çıkan halkın durumu onu kimi zaman umutsuzluğa, karamsarlığa ve üzüntüye düşürür. Bu anlamda romanlarında acıların, savaşların ve yoklukların etkisiyle Türk toplumunun geçirdiği büyük sarsıntıyı bireyler üzerinden anlatır. Eserlerinin ortaya çıkışında gözlem ve izlenimlerinin büyük bir etkisi bulunan yazarın, İstanbul'la birlikte Anadolu şehir, kasaba ve köylerini de roman ve hikâyelerine taşıdığı görülmektedir. Hikâye ve romanlarını yeni/modern tekniklerle kurgulayan Yakup Kadri, eleştirel ve gerçekçi bir tutumla insanın, toplumun geri kalma sebeplerini ve değer yitimlerini sorgulamış, ilerlemesi ve bilinçlenmesi için örnek eserler vererek yol gösterici olmaya çalışmıştır. Cumhuriyet dönemi öncesinde *Bir Serencam* (1913) adlı hikâye kitabı ile *Kiralık Konak* (1922) ve *Nur Baba* (1922) romanları yayımlanan yazar, eserlerinin büyük bölümünü Cumhuriyetten sonra neşretmiştir. Bu dönemde hikâye türünde *Rahmet* (1923), *Milli Savaş Hikâyeleri* (1947) roman türünde de *Hüküm Gecesi* (1927), *Sodom ve Gomora* (1928), *Yaban* (1932), *Ankara* (1934), *Bir Sürgün* (1937), *Panorama* (İki cilt, 1953/1954), *Hep O Şarkı* (1956) eserleri yayımlanmıştır ([Solok], 2004: 97-98; Yalçın, 2010: 591-595).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Türk edebiyatında eserleriyle Türkçeye katkıda bulunan yazarların başında gelmektedir. Batı kültürünü yakından tanıyan ve iyi bir eğitim alan sanatçı, edebî eserlerinde Doğu ve Batı kökenli sözcükleri tercih etmesiyle öne çıkmış bir yazardır. O, Türkçe dışında Fransızca'yı ileri derecede öğrenmiş ve bu yabancı dil bilgisi edebî eserlerinin söz varlığına ve üslubuna olumlu-olumsuz anlamda katkıda bulunmuştur. Niyazi Akı "Her yazar gibi Yakup Kadri'nin herkesin ortak olduğu sözlük dışında, kişisel sözlüğü vardır. Yazarların bu kişisel sözlüğü, yerli yabancı kaynaklardan okuduklarıyla, dinledikleriyle, gözlemleriyle, kısacası, bir yandan kültür dünyasıyla bir yandan da dış dünyayla kurabildikleri iletişim ve ilişkilerle beslenir, gelişir, renklenir ve zenginleşir" (1989: 1) diyerek yazarın dil konusundaki zenginliğine ve etkilenmelerine işaret etmektedir. Onun farklı dillerden alıp kullandığı kelime kadrosu ve dil bilinci çok yönlü şahsiyetinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Başlangıçta çağdaşı olduğu Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Ati üyelerinin dilinden etkilenir ve onlara benzer bir dil kullanır. Zamanla yazarın üzerindeki bu tesir, adı geçen toplulukların dilinin ağır ve süslü oluşundan dolayı azalır. Bir süre sonra kültürüne özgü sadeliğe dönerek daha yalın bir dil kullanımını tercih eder. Dahası halk edebiyatından gelen söyleyiş ve kullanımlara da eserlerinde yer verir (Akı, 1989: 2).

Yakup Kadri'nin kendi dil kültüründen gelen unsurların yanında yabancı kültürlerden ve dillerden gelen sözcük kullanımı da dikkati çekmektedir. Fransızca

eğitim veren okullarda öğrenim görmesi onun bu dile aşinalığını arttırmış ve Fransızca kökenli sözcükleri daha çok kullanmasına olanak vermiştir. Yine sanatçı, yazın hayatının başından itibaren Fransız edebiyatına ilgi duymuş, hikâyelerini Guy de Maupassant, Alphonse Daudet; romanlarını da Gustave Flaubert, Émile Zola, Jules Romains, Marcel Porust gibi Fransız realist ve natüralistlerinin kılavuzluğunda kaleme almıştır (Akı, 2001: 199). Bu etki ve ilginin de yazarın Fransızca kökenli sözcükleri tercih etmesinde rol oynadığı düşünülebilir. Niyazi Akı'ya göre de onun eserlerinde kendi dil kültürümüzden gelen unsurların yanında bir de yabancı olanlar vardır. "Fransızcadan gelenler bilhassa alâka çekecek sayıdadır. Bunlar üç yüze yakın kelime ve otuz kadar cümledir. Bu arada yirmi beş İngilizce kelime ve cümle ve pek az Almanca, Yunanca, Rusça, İtalyanca ve İsveç dilinden kelimeye rastlanmıştır" (Akı, 2001: 205). Cevdet Kudret de yazarın "Fransız edebiyatında görülen söyleyiş biçimlerini ve bazı söz kalıplarını Türkçeye aktar[dığından]" (2004: 106) bahseder. Bu yönüyle Yakup Kadri'nin edebî eserlerinde başta Fransızca olmak üzere Batı kökenli sözcüklere yer verdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda eserlerinin geniş bir coğrafya içinde geçmesi ve kahramanlarının farklı milletlerden oluşu da Batı kökenli sözcük seçiminde rol oynayan faktörler olarak görülmektedir. Orhan Okay'ın dediği gibi "Bir yazarın kullandığı kelime kadrosunu bilmek, onların edebî, felsefî ve psikolojik değerlerine eğilmek belki üslup araştırmalarının kendisi değildir ama üslubu meydana getiren parçalardan biri olduğu muhakkaktır" (2010: 250) Bu anlamda 1932'de yayımlanan *Yaban* romanı üzerinde yapılan bu sözcük incelemesi hem yazarın Batı kökenli kelime kadrosu hem de romanlarının üslubu hakkında bir fikir oluşturacaktır.

2. *Yaban* Romanında Batı Kökenli Sözcükler Listesi

1932'de yayımlanan *Yaban*, Kurtuluş Savaşı yıllarında Orta Anadolu'daki köy yaşamını ele alan bir eserdir. Yazarın en önemli ve ünlü eseri olarak kabul edilen roman, 1942'de *CHP Roman Mükâfatında* ikinciliğe layık görülür (Işık, 2007: 2037). Millî Mücadele yıllarında Anadolu'nun ve Anadolu insanının realist bir tavırla yansıtıldığı eserde Türk aydını ile Türk köylüsü arasındaki vuku bulan çatışma, görüş ayrılıkları çevresinde toplumsal meseleler anlatılmaktadır. Özellikle romana mekân olarak seçilen köyün boğucu, kötümser atmosferi ve burada yaşayanların büyük bir bölümünün millî ve manevi anlamda yozlaşması, olumsuz yönde değişimi roman başkışisi Ahmet Celal'in gözünden verilir. Cumhuriyet dönemi öncesi romanlardaki aydın tipinin sosyo-psikolojik özelliklerini taşıyan Ahmet Celal, köy yaşamına ve insanına alışmaya çalışırken köylünün cehaleti ve bağınazlığı karşısında onları eğitmeyi görev edinse de zihnindeki gerçeklikle karşılaştığı ve yaşadığı gerçeklik aynı olmaz. Bunun sonucu olarak köylülerle bir çatışma yaşar. Bu anlamda aydın-köylü karşıtlığı üzerinde yoğunlaşan romanda köy yaşamı, köylünün Millî Mücadele'ye bakışı ve cehaleti eleştirilir.

Eserde anlatılan meselelere bağlı olarak yazarın gerçekçi ve eleştirel bir üslubu yeğlediği görülmektedir. Aynı zamanda romanda devrin hayatına, yaşantı koşullarına, toplumsal meselelerine uygun sözcüklerin kullanıldığı ve kişilerin eğitim, kültür düzeylerine göre konuşturulup yansıtıldığı doğal bir dilin tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra romanda yazar, anlattığı konuya, temaya, mekâna, zamana ve kahramanlara ilişkin olarak Batı kökenli sözcüklere yer vermiştir. Bu

doğrultuda *Yaban* romanında yer alan ve belirlenen Batı kökenli sözcükler alfabetik sıraya göre aşağıda sunulmuştur:²

ajans (Fr. agence): 1. Haber toplama ve yayma işiyle uğraşan kuruluş. “Efendi, efendi, sana kasabadan bir (acans) getirdim. Al oku, dedi.” (s. 96)

aktör (Fr. acteur): Erkek oyuncu. “Sanki, kendi kendimi seyreden, kendi için oynayan sessiz bir aktördüm. Bir tragedya aktörüydüm” (s. 133)

alabora (İt. albor): Geminin devrilecek kadar yan yatması. “O nokta, bir alabora oldu, bir toza dumana karıştı.” (s. 193)

alafranga (İt. alla franca): 1. Frenklerin töre, âdet ve hayatına uygun, Frenklerle ilgili. 2. Avrupa kültürüne özgülü olan. 3. Avrupa uygarlığını benimsemiş, Avrupa eğitimiyle yetişmiş kimse. “Alafranga âşıktaşlığa mahsus öpme ve okşamaların hiçbirini ona göstermemekle beraber, ara sıra, bir iri Van kedisi gibi onunla oynamaktan haz alırdım.” (s. 100)

alâmod (Fr. à la mode): Modaya göre, modaya uygun. “Fakat ‘alâmod’ bir İstanbul kıızı haline sokmak için mi?” (s. 100)

alegori (Fr. allégorie): Bir görüntü, bir yaşantı veya bir davranışı figüratif simgelerle gösterme veya anlatma sanatı. “Fakat, ona ancak bir alegori nazarıyla bakardım.” (s. 112)

anahtar (Rum. anihâri): Bir kilidi açıp kapamak için kullanılan araç, açar, açkı “Ve masamın çekmecesini gösterdim. Ve cebimden anahtarını çıkarıp önlerine attım.” (s. 176)

angarya (Rum. angaria): Bir kimseye veya bir topluluğa zorla, ücret vermeden yaptırılan iş, yükümlü. “Millet, kendisi savaşıyor. Angarya yok.” (s. 54; 132)

anonim (Fr. anonyme): Adı sanı bilinmeyen. “Gerçi; bu yüzün bütün çizgileri erimiş, geceleri bahçelerde görülen iri çiçekler gibi anonim olmuştur.” (s. 193)

anormal (Fr. anormal): Genel olana, alışılmış ve kurala aykırı olan, normal olmayan. “Hele, bu donmuş âlem içinde, sevinçli bir adam görmek kadar anormal bir şey olur mu?” (s. 40; 151)

anten (Lat. antenna): Duyarga. “Kabuk yarıldı, içinden çıkan hiçbirimizin tanımadığı yeni yaratık bir salyangoz gibi esrarlı, cıvık ve ‘sinek’ tir. Bir yanından dokunulduğu vakit, sertleşir, ‘anten’lerini uzatır ve elinizin üstüne sümüğünü bırakır.” (s. 78)

antika (İt. antico): Tarihsel bir döneme ait olan. “Tıpkı antika kitabeler üzerindeki yazılar gibi onları ben okuyorum.” (s. 122)

Avrupa (İt. Europa): Dünya üzerinde yer alan kıtalardan biri. “Ah, ne ağır, ne sıkıntılı ve ne kadar kaba idi bu düğün! Mutlaka Avrupa’da, bir cenaze alayı bundan daha ferahlıdır.” (s. 33; 41; 109; 121; 185)

banknot (Fr. bank-note): Devlet bankası tarafından piyasaya çıkarılan kâğıt para. “‘Ne kadar?’ diye sordum. ‘Otuz kırk banknot’ dedi.” (s. 93)

² Romanda geçen Batı kökenli sözcüklerin anlamı verilirken *Türk Dil Kurumu* tarafından hazırlanan 2015 tarihli *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü* esas alınmıştır. Diğer taraftan *Yaban* romanında sözcüklere örnek oluşturan cümleler verilirken ve sözcüğün birden fazla geçtiği sayfalar gösterilirken eserin 2009’da yayımlanan 59. baskısı kullanılmıştır.

barbar (Fr. barbare): Uygarlaşmamış kavim, topluluk. "Bunlar yırtıcı ve barbar bile değildiler." (s. 18; 35)

bavul (İt. baule): Yolculukta, içine eşya konulan büyük çanta. "Bavullarımın, çantalarımın arasında ben de bir bavul, çanta gibiydim." (s. 23; 24; 176)

biblo (Fr. bibelot): Çeşitli maddelerden yapılan heykel, vazo gibi zarif, küçük süs eşyası. "Resimler, tablolar ve birkaç biblo bulunan bu odaya girerse çarpılacağını sanıyor." (s. 111)

biftek (Fr. bifteck): Izgara veya tavada pişirilen, genellikle dana eti dilimi. "Neresini yiyecek, bu zavallı yaratıkların? Hangisinin göğsünden, ona, bifteklilik et çıkabilir? Hepsinde sade deri, sade kemik." (s. 142)

bomba (İt. bomba): Canlı veya cansız hedeflere atılan, içi yakıcı ve yıkıcı maddelerle doldurulmuş, türlü büyüklükte patlayıcı, ateşli silah. "Fakat, uçaklar, bombalarını tükettikten sonra bir yarım daire çizip geriye döndüler." (s. 146)

bonne (Fr. bonne): Hizmetçi kadın, hizmetçi. "Büyük şehirlerde, Frenklerin 'bonne o tout faire' dedikleri hizmetçi kadının görevlerini o yapar." (s. 31)

bora (İt. borea): Genellikle arkasından yağmur getiren sert rüzgâr. "Kadının feryatları, boranın ıslıklarını hatırlatıyor. Şimdi batacağız. Şimdi batacağız." (s. 64)

bordro (Fr. bordereau): Bir hesabın ayrıntılarını gösteren çizelge. "Aylıklar, hiçbir zaman bu kadar muntazam çıkmamıştı. Ayın otuzu oldu mu hemen bordrolar hazırlanıyor." (s. 75)

brovning (İng. brownning): Namlusu 7,65 milimetre çapında olan otomatik tabanca. "Adamakıllı bir silâhım olsa köyün ortasında durup bu sırnaşık, bu palavracı pervanelere doğru çekeceğim, fakat benim, bir çiftle bir brovning tabancasından başka silâhım yok." (s. 149)

büst (Fr. buste): Heykeltıraşlıkta başı, göğsü, bazen de omuzları içine alan sanat ürünü. "İlk geldiği günler kapının aralığından tam karşıya rastlayan dolabın üstündeki Sokrat'ın büstünü işaret ederek: Gece bundan korkmayın mu hee? Diye sordu." (s. 112)

ceket (Fr. jaquette): Erkeklerin ve kadınların giydiği, genellikle önden düğmeli, kalçayı örten, kollu üst giysisi. "Ben, başı açık, ceketsiz, gömleğimin sağ yeni, bir büyük düğüm halinde sallanarak gidiyorum." (s. 159; 172; 196; 198)

çete (Bulg. çeta): Yasa dışı işler yapmak veya etrafındakileri korkutmak, yıldırma amacıyla bir araya gelmiş topluluk. "Sanki muayyen bir siyasetin propagandacılığını yapan bir istasyonunda bu yalanlar, seri halinde, âdeta standardize edilerek etrafa dağılıyor." (s. 121; 126; 150; 172)

dans (Fr. danse): Müzik temposuna uyularak yapılan ve estetik değer taşıyan düzenli vücut hareketleri, raks. "Bu rakslar, sürekli ziplamalardan ve sağa sola gidip gelmelerden husule gelen, yeknesak ve ağır bir takım danslardır." (s. 34; 89)

dekor (Fr. décor): Tiyatro, sinema ve televizyonda sahneye konulan eserin yazıldığı yerin ve geçtiği çağın özelliklerini belirleyen perde, aksesuar vb. öğelerin bütünü. "Lâkin, benim içimdeki orkestra, bunların hepsine hayalin erişemeyeceği kadar cazibeli birer dekor niteliği vermektedir." (s. 60)

demet (Rum. demáti): Bağlanarak oluşturulmuş deste, bağlam. “Kiminin sırtında bir demet çalı, kiminin bir çuval vardır.” (s. 69; 111; 124)

depo (Fr. dépôt): Gerektiğinde kullanmak üzere, korunma veya saklama için eşya konan yer, ardiye. “Yeni evim... Bu, yüzü dağa doğru, bütün köye arkasını çevirmiş bir evdir. Bekir Çavuş onu bir depo olarak kullanıyordu.” (s. 94)

dobra (Bulg. dobra): Samimi, içten, dürüst. “Hele köylünün açıkça, dobra dobra söylemeğe başlarken tercümanın, yavaş sesle dönüp büsbütün başka şekilde anlatması beni çileden çıkardı.” (s. 186)

dram (Fr. drame): mec. Acıklı olay. “Muhayyelem, Zeynep Kadın’ın bana anlatmadığı zina dramını en küçük teferruatına kadar gözümün önünde canlandırıyor.” (s. 57; 66; 133)

dramatik (Fr. dramatique): mec. Coşku veren, duyguları kamçılaman. “Vıy anacığım, vıy; diye söylendi ve sırtındaki dramatik yükü ile shakespeare’in cadularından biri gibi yere yuvarlandı.” (s. 187; 189)

dretnot (İng. dreadnought): XX. yüzyılın başlarında kullanılan bir zırhlı tipi. “Lloyd George da kimmiş, poincaré de ne oluyormuş. Çelikten dretnotların, kırk ikilik topların, dumdum kurşunlarının şarapnel yağmurlarının da ne hükmü varmış?” (s. 171)

egoizm (Fr. égoïsme): Bencillik. “Bu ıssızlık ve bu gurbet onlara müthiş bir egoizm dersi vermiştir.” (s. 181)

ekonomi (Fr. économie): İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü, iktisat. “İnsanlar, her şeyden ziyade karıncalara benziyor. Ekonomi ve çalışma melekesi, her yaratıktan fazla bu iki cinste kendini gösteriyor.” (s. 88)

elektrik (Fr. électrique): Maddenin elektron, pozitron, proton vb. parçacıklarının hareketleriyle ortaya çıkan enerji türü; bu enerjiden elde edilen aydınlanma. “Önce, birkaç elektrik fenerinin muhtelif noktalarına çevrilmiş ışıkları...” (s. 175)

enerji (Fr. énergie): Manevi güç. “Ve hiçbir şeye önem vermeyip hiç kimseyle konuşmayarak damın üstüne tarladaki samanları taşıyıp yığmakla meşgul Zeynep Kadın, bana insan enerjisinin hayrete değer bir timsali gibi geliyor.” (s. 148)

entelektüel (Fr. intellectuel): Bilim, teknik ve kültürün değişik dallarında özel öğrenim görmüş (kimse), aydın, münevver. “Gün geçtikçe daha iyi anlıyorum: Türk ‘entelektüel’i, Türk aydını, Türk ülkesi denilen bu engin ve ıssız dünya içinde bir garip yalnız kişidir” (s. 36; 75; 197)

enteresan (Fr. intéressant): İlgi çekici, ilginç. “Mustafa Kemal Paşa’nın, bu ‘Merhaba asker,’ deyişi epeyce enteresan bir tafsilat.” (s. 92)

fabrika (İt. fabbrica): İşlenmemiş veya yarı işlenmiş maddelerin makine, araç vb. ile işlenerek tüketime hazır duruma getirildiği sanayi kuruluşu, üretim evi. “Fabrikaları var. Bir yandan zeytin koyarsın, öbür yandan yağ çıkar.” (s. 32)

fener (Rum. fanári): Saydam bir maddeden yapılmış veya böyle bir madde ile donatılmış, içinde ışık kaynağı bulunan aydınlatma aracı. *"Tabanı kaba bir hasırla örtülü bir oda; kenarda bir ihtiyar kadın, elinde fenerle duruyor."* (s. 24; 109; 175)

fırın (Rum. fournus): Her yandan aynı derecede ısı alarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak. *"Ve bunları, demet demet fırının külhanına attırmak istiyorum."* (s. 111)

fırtına (İt. fortuna): Yağmur ve kasırga getiren çok güçlü rüzgâr. *"Öbür gün bir fırtına haline girip kendisine daha yüksek, daha yalçın bir tepe bulacaktır."* (s. 164)

filiz (Rum. filisa): Yeni sürmüş körpe ve küçük dal veya yaprak, sürgün. *"Bir kulaç, kara toprak içinde filizimi sürmek, dal ve budaklarımı aydınlığa doğru uzatmak, meyvamı vermek için Allah'ın rahmetini bekliyorum."* (s. 67)

filozof (Fr. philosophe): mec. Felsefe yapmaya meraklı olan (kimse). *"Süleyman bütün mânasıyla, Türk masallarındaki 'Keloğlan' tipidir. İtaatli, kılıbık ve biraz da filozoftur, ruhunun sonsuz derinliği vardır."* (s. 51)

flaman (Fr. flamand): Flandra ülkesi halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. *"Narin çizgili, armudî yüzü ve ince dudakları eski Flaman ressamlarının çizmekten çok hoşlandıkları portrelerin rikkatinden bir şey saklıyor."* (s. 113)

folklor (Fr. folklore): Halk bilimi. *"O Rıza Tevfik ki bize Türk folklorunun zevkini veren ilk adamdır."* (s. 66)

fosil (Fr. fossile): Geçmiş yer bilimi zamanlarına ilişkin hayvanların ve bitkilerin, yer kabuğu kayaları içindeki kalıntıları veya izleri, müstehase, taşıl. *"Herhalde bu garip ve hazin araba tipini, birer fosil izi halinde eski taşların böğrüne kazılmış görmek mümkündür."* (s. 77)

gaz (Fr. gaze): Normal basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılma ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapma özelliğinde olan akışkan madde. *"Fakat hissediyorum ki, her tarafımızdan çevrilmişizdir. Havada bizi tazyik eden bir gaz var."* (s. 63; 84)

gazete (İt. gazetta): Politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın. *"Dünya ile istediğim gibi ilişki henüz kesmiş değilim. İstanbul gazetelerini ara sıra alıyorum."* (s. 39; 40; 66; 97; 108; 111; 117; 118; 179; 180)

goril (Fr. gorille): Afrika'nın Ekvator bölgesinde ormanlarda yaşayan, iri ve güçlü bir maymun türü; Afrika'da yaban adamı. *"Ne terbiye görmemiş, ne galiz, ne iğrenç ne çirkin bir goril sürüsü!..."* (s. 18; 81; 115)

grup (Fr. groupe): Küme. *"Yavaş, yavaş kadınlar, bir iken iki, iki iken beş oldu. Grup büyüdükçe büyüdü."* (s. 54)

hiyeroglif (Fr. hiéroglyphe): Eski Mısırlıların kullandığı, bir resim ile bir kelimenin gösterildiği yazı, resim yazı. *"Benim iç duvarlarım, bütün bu yabancı nakışlar, çizgiler, işaretler, renkler ve hiyerogliflerle doludur."* (s. 68)

hoyrat (Rum. horiátis): Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı. “Belki, bununla da kalmayıp içinden bana karşı bir küçümseme duyuyor. Beni herhangi bir delikanlı gibi ham ve hoyrat buluyor.” (s. 73)

ideal (Fr. idéal): Ülkü, mefkûre. “Eğer, kendi emeklerimize, kendi ideallerimize göre yaşamak imkânını bulamadıysa bari kendi ölümümüzle ölelim.” (s. 133; 161)

idealist (Fr. idéaliste): Ülküsü olan. “İnsanlığın bu en büyük, en derin idealist ‘tip’i kasabada bir köylü kızına, yıllarca gönül bağlamadı mı?” (s. 60)

imparator (İt. imperatore): Bir imparatorluğu yöneten kimse, ilhan. “Bir yabancı imparatorluk namına yıllarca döğüşüp kanını döktü.” (s. 161)

iskelet (Fr. squelette): mec. Bir şeyi oluşturan temel çatı. “Nitekim, Emine’nin köyüne kadar yürüdüğümüz gün, kavaklığa varır varmaz öyle bir çöküşü vardı ki, bir iskeletin parçalarını birbirine bitişiren bağlar da çözülünce, kemikler, mutlaka, yere böyle yığılır.” (s. 95; 142)

iskemle (Rum. skamni): Arkalıksız sandalye. “Kimi bir iskemlede tek başına, kimi ayakta, kimi pencerenin kenarında dirseğine dayanmış...” (s. 22; 136; 160)

istasyon (Fr. station): Tren durağı. “Bir kere istasyonda Mustafa Kemal Paşa’yı, birkaç kere de İsmet Paşa’yı görmüş.” (s. 92; 97; 98; 121; 123)

jandarma (İt. gendarme): Yurt içinde genel güvenliği ve kamu düzenini korumakla görevli, yasa ve nizamın koyduğu hükümlerin yürütülmesini ve bunlara dayanan hükümet emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan silahlı askerî kuvvet. “Beni, hükümet tarafından gönderilmiş herhangi bir memur, bir tahsildar, bir öşürcü, bir jandarma, yoksa bir askerlik şubesi başkanını sandıklar bilmem; fakat hepsinin yüzünde korku ve kuşku belirtilerini açıkça görmüştüm.” (s. 20; 53; 116; 134; 169)

kamyon (Fr. camion): Motorlu büyük yük taşıtı. “Düşmanlar ise, üzerimize sağlam İngiliz kunduralarıyla yürüyorlar. Top arabalarını, etrafa keten bezli perdelerle örtülü Berliez kamyonları içinde put gibi taşıyorlar.” (s. 97; 171; 173)

kanal (Fr. canal): Bazı bölgeleri sulamak, kurutmak amacıyla veya gemilerin işlemesine elverişli, insan eliyle açılmış su yolu. “Kuyunun dört bir tarafından, düz, uzun, küçük toprak kanallar, serin ve berrak suyu sarışın marul tarlalarına doğru götürür.” (s. 29)

kanalizasyon (Fr. canalisation): Pis ve atık suların özel kanallar aracılığıyla belli merkezlerde toplanıp atılmasını sağlayan sistem, lağım döşemi, şebeke. “Ama bunun suyundan istifade etmek için, enikonu bir kanalizasyon ameliyesine ihtiyaç görülüyor.” (s. 28)

kanser (Fr. cancer): Bir organ veya dokudaki hücrelerin düzensiz olarak bölünüp çoğalmasıyla beliren kötü ur, amansız hastalık, incitmebeni, dokunmabana. “Bir kanserli, urunu göstermekten nasıl korkarsa, derdimi açmaktan öyle korktum.” (s. 132)

kantin (Fr. cantine): Kışla, fabrika, okul gibi yerlerde yiyecek ve içecek maddelerinin satıldığı yer. “Boş yere subay kantinlerinin ve subay çadırlarının bir sığıntısı olurdu.” (s. 132)

karantina (İt. Quarantina): Bulaşıcı bir hastalığın yaygın olduğu bir yerden gelen kişileri, gemileri ve malları geçici olarak ayırma biçiminde alınan önlem. “Gözle görünmez

bir çember, bir nevi karantina kordonu beni aralarına karışmak istediğim bu küçük insan kümesinden ayırıp duruyor." (s. 19)

kariyer (Fr. carrière): Bir meslekte uzmanlık. "Benim için, bu, bir 'kariyer' meselesidir." (s. 133)

karyola (İt. carriola): Üzerine yatak yapıp yatılan tahta veya metal kerevet. "Önce yatak takımını ve seyyar karyolanı saran iki harar beziyle bu tavanı örtmek, sonra şehirden getirdiğim tahta ve muşambalarla bu toprak zemini kaplamak, döşemek lâzım geldi." (s. 25)

kasatura (İt. cacciatora): Süngü gibi tüfeğin namlusu ucuna takılan veya bel kayışına asılı olarak taşınan bir çeşit bıçak. "Hayır; kasaturasının tersiyle, İsmail'i, bir iyice dövüp öyle gitti." (s. 93)

kasket (Fr. casquette): Genellikle erkeklerin giydiği, önü siperli başlık. "Yarın, onlardan, bu topraklarda bir takım insan ve hayvan leşlerinden, kamyon, top arabası, kundura ve kasket enkazından başka bir şey kalmayacaktır." (s. 173)

kauçuk (Fr. caoutchouc): Amerika, Asya ve Afrika'nın çeşitli ağaçlarından, özellikle lastik ağacından veya bazı petrol artıklarının birleşiminden elde edilen, dayanıklı ve esnek madde; bu maddeden yapılmış. "Âşar memuru setre pantolonlu, kauçuk yakalıklı, yusyuvarlak bir kıranta adamdı." (s. 74)

kerata (Rum. keratas): 4. mec. Aşağılama, küçültme anlamında, sevimsiz, ufaklık. "Söyleyin o kerataya buradan defolsun, emrini vermiş. Fakat dinleyen olmadı." (s. 58)

kerevet (Rum. krevati): Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan tahta seki, sedir. "Bu taştan sert kerevette oturamazsın. Burası, pis ve lizol kokuludur." (s. 100)

kıranta (İt. quaranta): Ağırbaşlı, yaşına rağmen bakımlı, özenli (erkek). "Âşar memuru setre pantolonlu, kauçuk yakalıklı, yusyuvarlak bir kıranta adamdı." (s. 74)

kilometre (Fr. kilomètre): Bin metrelik uzunluk ölçü birimi. "Sanki benim ağzımla onun kulağı arasındaki mesafe beş-on kilometredir." (s. 62; 118; 121; 131; 138; 143; 153; 164)

kloroform (Fr. chloroforme): Renksiz, hoş kokulu, daha çok anesteziye kullanılan, yatıştırıcı ve uyuşturucu birleşik. "Ben de, hâlâ yüksek sıtma nöbetleri esnasında, kolumu kesmek için kloroformla bayılttıkları vakit hep 'Anne, anne!' derim." (s. 99)

kolonya (İt. colonia): Hafif kokulu tuvalet ispiertosu. "Ve bileklerini, şakaklarını kolonya suyuyla oğuşturmak istedim." (s. 174)

komedyaya (İt. commedia): Komedi. "Bu yaptığımız bir komedyaya benziyor dedim." (s. 186)

konser (Fr. concert): Sürekli bir gürültü. "Derken, o uğultuya köpeklerin havlamaları da katıldı. Cehennemlik bir konser..." (s. 89; 132)

konserve (Fr. conserve): Isı ile sterilize edilerek uzun zaman saklanabilecek biçimde kutulanan yiyecek. "Geçen gün, kırlarda dolaşırken ayağım bir konserve kutusuna çarpmıştı." (s. 69)

kordon (Fr. cordon): Bir yere girip çıkmayı denetim altına almak için görevlilerden oluşturulan dizi. "Gözle görünmez bir çember, bir nevi karantina kordonu beni aralarına karışmak istediğim bu küçük insan kümesinden ayırıp duruyor." (s. 19)

körfez (Rum. kórfos): Karanın içine sokulmuş deniz parçası. “Kendi sevincimin, kendi hayalimin billûrdan zırhu içinde mavi körfeze doğru ilerleyeceğim.” (s. 119)

kral (Sırp. kral): En yüksek devlet otoritesini, bütün devlet başkanlığı yetkilerini kalıtım veya soylularca seçilme yoluyla elinde bulunduran kimse. “Nerede okudum, bilmiyorum: Cephe artları, tiyatroların kulislerine benzermiş. Shakespeare’in ve Racine’nin bir trajedisi oynayacak. Sahnede, kralları, kraliçeleriyle bütün bir saray içinin haşmet ve debdebeleri gösterilecek.” (s. 77; 118)

kraliçe (Sırp. kralitsa): Kral karısı veya krallığı yöneten kadın. “Padişah, düşmanla çoktan barış yapmış. Sonra, ‘Avrupa’ diye bir kraliçe varmış. O işe karışmış.” (s. 41; 77; 121;122)

krater (Fr. cratère): Yanardağ ağzı. “Bir dağın çöküşünü, bir büyük kraterin infilâki, bir çığın inişi, bir selin basışı, hiçbir şey, hiçbir tabîî afet bu rüzgârların çıkardığı sürekli uğultu kadar uğursuz, korkunç ve hüzüün verici değildir.” (s. 89)

kriz (Fr. crise): Bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım. “Bunda, çiftleşme mevsiminde muhtelif krizlere düşen bazı hayvanlardan farksızdım.” (s. 45)

kulis (Fr. coulisse): Tiyatroda, sahnenin gerisinde ve yanlarında bulunan bölüm. “Nerede okudum, bilmiyorum: Cephe artları, tiyatroların kulislerine benzermiş. Shakespeare’in ve Racine’nin bir trajedisi oynayacak. Sahnede, kralları, kraliçeleriyle bütün bir saray içinin haşmet ve debdebeleri gösterilecek.” (s. 77)

kumanda (Fr. commandé): Komuta. “Güya, düşmanın istilâ ettiği sahalarda en çok mezalim yapan bunun kumandasındaki kuvvetlermiş.” (s. 118)

kumandan (Fr. commandant): Komutan, asker başı. “İşte, Garp Cephesi Kumandanlığı’nın gönderdiği ‘Tetkiki Mezalim Heyeti’ o viranelerde, taşlar altında kömürleşmiş insan kemiklerini araştırırken, bu kitabı teşkil eden yazıları, arasından yırtılmış ve kenarları yanmış bir defter halinde buldu. (s. 15; 27; 117; 132; 159; 160; 163; 182; 183; 186; 190; 192)

kundura (İt. condura): Kaba işlenmiş, bağırsız, konçsuz ayakkabı. “Düşmanlar ise, üzerimize sağlam İngiliz kunduralarıyla yürüyorlar. Top arabalarını, etrafa keten bezli perdelerle örtülü Berliez kamyonları içinde put gibi taşıyorlar.” (s. 97; 129- 173; 192)

kutu (Rum. kutí): İnce tahta, mukavva, teneke, plastik vb.nden yapılmış, genellikle kapaklı kap. “Geçen gün, kırlarda dolaşırken ayağım bir konserve kutusuna çarpmıştı.” (s. 69)

kümes (Rum. kumasi): Tavuk, hindi gibi evcil hayvanların barınmasına yarayan kapalı yer. “Beni sofrada görür görmez, her üçü de, bir kümeste ürkmüş tavuklar gibi kaçıştılar.” (s. 37; 83; 154; 159)

lamba (Rum. lampa): Petrol gibi yanıcı bir madde yakarak veya elektrik akımıyla içindeki teller akkor durumuna geçerek ışık veren alet. “Mehmet Ali’nin üç-dört yıllık bir ayrılıktan sonra evine geldiği gece gözümün önünde: Sessizce, lambayı yere koyup çekilen ananın gölgesi...” (s. 40; 96; 105; 160; 175; 177)

lastik (Fr. élastique): Kauçuktan yazı silgisi. "Eğer, bir hıyanet eli, bir silgi lastiği alıp kurşun kalemiyle çizilmiş bu eğri büğrü satırlar üstünden geçecek olursa gelecek kuşaklar kendi memleketlerine ait birçok acı gerçeklere ermek vasıtasından mahrum kalacaktır." (s. 161)

liman (Rum. limani): Gemilerin barınarak yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine uygun kuruluşları olan doğal veya yapay sığınak. "Bütün bunlara rağmen, bu ıssız adanın kimsesiz sakini, mağarasının içinden dışarıya doğru başını uzattığı vakit hiç sönmeyen bir liman fenerinin yeşil ve kırmızı ışığını görüyor." (s. 109; 156)

linç (İng. lynch): Birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranışından ötürü birini, yasa dışı ve yargılamasız olarak taş, sopa vb. araçlarla döverek öldürmesi. "Hele, Salih Ağa'yı patakladığım günden beri, bana karşı husumetleri o kadar artmıştır ki, her an, beni linç etmediklerine şaşırıyorum." (s. 169)

lira (İt. lira): Yüz kuruş değerinde Türk para birimi. "Şundan, tavuğu baş aşağı tuttun diye beş lira, bundan, tramvayda yüksek sesle konuştuğun diye on lira alıyorlar." (s. 27; 34; 75)

lirizm (Fr. lyrisme): Kişisel duyguların ilham yolu ile coşkulu ve etkili anlatımı. "Anadolu köylüsünde olumlu ve realist duygu hemen bütün diğer duygulara galebe çalmıştır. Ara sıra uyanan 'lirizm'i, bir saniye içinde parlayıp söner." (s. 55)

lizol (İng. lysol): Krezol (Tolüenden türeyen üç fenol izomerinden biri). "Bu taştan sert kerevette oturamazsın. Burası, pis ve lizol kokuludur." (s. 100)

lokomotif (Fr. locomotive): Tren vagonlarını çeken, tekerlekli, buharlı, elektrikli, termik motorlu veya sıkıştırılmış havalı makine. "Tren durur durmaz hemen bütün yolcular inip etrafa dağılıyorlar, rastgeldikleri ağaç dallarını kesiyorlar ve getirip lokomotifin platformuna yığıyorlar." (s. 98; 99)

lord (İng. Lord): İngiltere'de babadan oğula veya ailenin ilk erkek kişisine geçen veya kral tarafından bağışlanan soyluluk unvanı. "Şimdi, Westminster'in pembe derili lordu çatlak tabanlı Anadolu köylüsüne karşı bir sürgün avı yapıyor." (s. 141)

makine (İt. macchina): Herhangi bir enerji türünü başka bir enerjiye dönüştürmek, belli bir güçten yararlanarak bir işi yapmak veya etki oluşturmak için çarklar, dişliler ve çeşitli parçalardan oluşan düzenekler bütünü. "Top seslerinin geldiği noktadan, koca makine-kuşlar, sanki o gürültüden ürkmüş de kaçıyorlarmış gibi bize doğru uçuşuyorlar." (s. 146)

makyaj (Fr. maquillage): Yüzü güzelleştirmek için boyama, yüz boyama, yüz bakımı, düzgün. "Birdenbire, yüzümün kara sarı boyasını silip, dayak tiryakisi bir topal uşak, bir kambur âşık, bir korkak ihtiyar makyajı yapmamam." (s. 133)

marangoz (Rum. marangós): Ağaç işleriyle uğraşan ve ağaçtan çeşitli eşya yapan usta. "Memiş taşı toprağı taşıdı, o kireci kardı ve köyün tek zanaatçısı Arabacı Recep marangozluk görevini yaptı." (s. 95)

masa (Rum. mesá): Ayaklar veya bir destek üzerine oturtulmuş tabladan oluşan mobilya. "Nihayet ameliyat masasının başına getirilen bir hasta gibi teslimiyetle eğildim, bir delikten içeriye girdim." (s. 23; 25; 105; 159; 160; 175; 176; 180)

maske (Fr. masqué): Boyalı karton, kumaş veya plastikten yapılan ve başkalarınca tanınmamak için yüze geçirilerek kullanılan yapma yüz. “Hepsi, yüzlerine, kırk yaşında bir adam maskesi takmış gibi.” (s. 38; 56)

mazgal (Rum. mashali): Kale duvarlarında iç yanı geniş, dış yanı dar delik. “Her gün, her saat bir mazgal deliğine benzeyen pencereden onu gözetliyorum.” (s. 108)

medium (medyum) (Fr. médium): Ruh ötesi iletişim kurma deneylerinde, ruhlar ile insanlar arasında aracılık ettiğini ileri süren kimse. “Emine benim medium’um gibi olduğu yerde kıpırdamadan kalıyor.” (s. 195)

metafizik (Fr. métaphysique): Doğa ötesi. “Burada, hiçbir şeyi düşünmeyecek, metafiziğe tamamıyla veda edecek ve bir köylü nasıl yaşarsa öyle yaşayacaktım.” (s. 67)

metelik (Fr. metallique): Çeyrek kuruş, on para değerinde demir para. “Şam mı? Hey Allahım, hey... Orayı gördükten sonra ben, gayri dünyanın hiçbir tarafına metelik vermem.” (s. 32; 148)

metre (Fr. mètre): Yer meridyen dairesinin kırk milyonda biri olarak kabul edilen, temel uzunluk ölçüsü birimi (kısaltması m). “Nihayet, Mehmet Ali geldi. Yanında, bir metre yirmi santim boyunda bir gölge ile.” (s. 23)

mitolojik (Fr. mythologique): Mitoloji ile ilgili, mitolojiye ait. “Siz, aynı zamanda, Türk köylüsünün yırtık yırtık eşyaları arasında, emsalsiz bir savaş alanında birer destan eşyası da taşıyorsunuz. Onun için uzaktan uzağa bana mitolojik hayvanlar gibi görünüyorsunuz.” (s. 77)

moloz (Rum. mólos): Toprak ve kireçle karışık taş kırıntıları, yapı döküntüsü. “O zaman, ben bir mezbeleden, bir moloz gibi kalacağım.” (s. 127)

motor (Fr. moteur): Motosiklet. “Kulaklarımız motor seslerini, eşek anırmalarından, köpek haolmalarından daha sık işitir oldu.” (s. 149)

mozaik (Fr. mosaïque): Türlü renklerde, küçük küp biçiminde mermer, taş veya pişmiş toprak parçalarının yan yana getirilmesiyle yapılan resim ve bezeme işi. “Bu ıssız, ışsız topraklar, gökyüzünün altın mozayıklı, muhteşem kubbesi altında ezilir, erir, yok olur.” (s. 86)

normal (Fr. normal): Kurala uygun, alışlagelen, olağan, düzgülü, aşırılığı olmayan, uygun. “Kâh Bekir Çavuş’un tembihine boyun eğecek kadar çaresizliğe düşüş, kâh imamın elinden okuduğu kâğıdı kapıp yırtacak kadar celâdet (kahramanlık, yiğitlik) gösteriş, herhalde, normal bir haleti ruhiye alâmeti değildir.” (s. 151)

opera (İt. opera): Sözlerinin bütünü veya çoğu şarkılı olarak söylenen müzikli tiyatro eseri. “Tıpkı ‘Paillasse’ operasında aldatılmış soytarının hıçkırıklarla dolu gülüşü gibi...” (s. 106)

orquestra (İt. orchestra): Yaylı, üflelemeli ve vurmali çalgılar topluluğu. “Ve sabaha kadar, havada kutsal bir orkestranın yankıları dalgalanır ve Yaradanlarla yaratıkların el ele verip hep bir arada raksettikleri sezilir.” (s. 22; 60; S; 189)

otomat (Fr. automate): Canlı bir varlığın yapabileceği bazı işleri yapan mekanik veya elektrikli araç. “Salih Ağa bir otomat gibidir. Gözümün önünde canlı yaratıklara mahsus

bütün vasıfları gösteriyor, lâkin ne işitiyor, ne konuşuyor ne de sözlerimden bir şey anlamış görünüyor." (s. 62)

otomatik (Fr. automatique): Mekanik yollarla hareket ettirilen veya kendi kendini yöneten (alet). "Öyle ki, aklım başıma gelip de Bekir Çavuş'a dikkatle baktığım vakit onu, her deliğinden bir sigara fıskıran otomatik masalardan biri halinde gördüm." (s. 105)

otorite (Fr. autorité): Siyasi veya idari güç. "Muhtar, bütün resmî 'otorite'sini takındı." (s. 54; 148)

paçavra (Rum. patsavra): Eskimiş bez veya kumaş parçası, çaput. "Odanın sessizliği içinde solumalarımı duymasam onu ufak bir paçavra yığımı sanacağım" (s. 38; 142)

paket (Fr. paquet): İçinde bir veya birçok şey bulunan, kâğıda sarılarak veya kutuya konularak bağlanmış, elde taşınacak büyüklükte nesne. "Bir cigara verir misin? Başımı çevirmeden paketi uzattım." (s. 83; 136)

palavra (İsp. palabra): Herhangi bir konuda gerçeğe aykırı, uydurma söz veya haber. "Adamakıllı bir silâhum olsa köyün ortasında durup bu sirnaşık, bu palavracı pervanelere doğru çekeceğim, fakat benim, bir çiftyle bir brovning tabancasından başka silâhum yok." (s. 149)

pantolon (Fr. pantalon): Belden başlayan ve genellikle paçaları ayak bileklerine kadar inen giyecek. "Âşar memuru setre pantolonlu, kauçuk yakalıklı, yusyuvurlak bir kıranta adamdı." (s. 74; 175; 180)

papaz (Rum. pappas): Hristiyan din adamı, peder. "Bunlar, bir ölüm mahkûmuna, son saatinde teselliye giden papazları andırıyorlar." (s. 97)

parola (İt. parola): Askerlerin birbirlerini tanımalarını sağlayan ve kendi aralarında önceden kararlaştırdıkları kelime veya söz. "İstiklâl Mücadelesi'nin 'ya ölürüz, ya kurtuluruz', parolası işte, bundan ileri geliyor." (s. 66)

patiska (İt. batista): Çoğu pamuktan dokunmuş sık ve düzgün bez. "Siperlerin öte yakasından, her atılışlarında kara ve uzun boyunlarının nasıl inip kalktığını ve havada, nasıl kocaman bir patiska yırtılışı sesi çıktığını da bilirim." (s. 144)

patriyot (İng. patriot): Yurtsever, vatanperver. "Siz tahminimizin üstünde bir ateşli patriyotmuşsunuz." (s. 184)

pazen (Fr. basin): Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez. "Beli kuşaklı ve alaca pazen donlu bir kız. Niçin bana birdenbire harikulâde göründü?" (s. 44)

pijama (Fr. pyjama): İki parçadan oluşan yatak giysisi. "Bir taraftan pijamamın düğmelerini, mütemadiyen çözüp ilikliyorum." (s. 154)

piramit (Fr. pyramide): Tepeleri ortak bir noktada birleşen, tabanları da herhangi bir çokgenin birer kenarı olan birtakım üçgenlerden oluşmuş cisim, ehram. "Gazeteler, odamın içinde birer küçük piramit halini aldı." (s. 111)

plan (Fr. plan): Bir şehrin, bir yapının, bir makinenin çeşitli bölümlerini gösteren çizim. "İlk plânda Bekir Çavuş'un tarlası var. Tam tarlanın ortasında kör kız tek başına oturuyor. Vakit, bir öğle saatidir." (s. 70)

platform (Fr. plate-forme): Yüksekçe yer. “Tren durur durmaz hemen bütün yolcular inip etrafa dağılıyorlar, rastgeldikleri ağaç dallarını kesiyorlar ve getirip lokomotifin platformuna yığıyorlar.” (s. 98)

politika (İt. politica): Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, siyaset, siyasa. “Köylülerin kimi kekeleyor, kimi aklınca, bir politika yapmak için bir şeyden şikâyeti olmadığını söylüyor. Kadınlar ise hemen umumiyetle ağlamağa başlıyordu” (s.186)

portre (Fr. portrait): Bir kimsenin yağlı boya, sulu boya, karakalem vb. bir yolla yapılmış resmi. “Narin çizgili, armudî yüzü ve ince dudakları eski Flaman ressamlarının çizmekten çok hoşlandıkları portrelerin rikkatinden bir şey saklıyor.” (s. 113)

poz (Fr. pose): Resim ve fotoğrafta duruş. “Dibek başında bu kol sallayışlar, yalak kenarında bu eğilip kalkışlar, yük altında bu iki büklüm oluşlar benim üzerimde, eski Mısır ve Yunan taşlarında gördüğüm ritmik pozlar derecesinde bir etki yapıyor.” (s. 88; 139; 157)

prens (Fr. prince): Hükümdar ailesinden olan erkeklere verilen unvan. “Bir Prens Andrea ordusundan bahsediliyor.” (s. 118)

prenses (Fr. princesse): Hükümdar ailesinden olan kadın veya kızlara verilen unvan. “Sanşo, efendisinin bu yanlış görüşüne hiçbir anlam veremiyordu. ‘Prenses, şato hanımı dediğiniz bu mu? Yok canım. Bu pis kokan, elleri nasırlı, alelade bir köylü karısıdır,’ diyordu.” (s. 60)

projektör (Fr. projecteur): Işıldak. “Bütün el projektörleri Emeti Kadın’ın üstüne çevirdiler.” (s. 175)

propaganda (İt. propaganda): Bir öğreti, düşünce veya inancı, başkalarına tanıtma, benimsetme ve yayma amacıyla söz, yazı gibi yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca. “Sanki muayyen bir siyasetin propagandacılığını yapan bir istasyonunda bu yalanlar, seri halinde, âdeta standardize edilerek etrafa dağılıyor.” (s. 121)

protestan (Fr. protestant): Hristiyanlıkta reform hareketi sonucu doğan mezhep. “Şu anda, burada bulunacağıma, Londra’da bir mutaassıp Protestan rahibinin evinde olsaydım, aynı istiskali (yüz vermeme, koorma) görmeyecek mi idim?” (s. 48)

psikolojik (Fr. psychologique): Ruh bilimsel. “Bu hususta kendisine ne kadar psikolojik sebepler gösterdim, hattâ ne kadar samimi itirafta bulundumsa, hiçbiri kâr etmedi.” (s. 160)

pusula (İt. bussola): Üzerinde alacak hesabı yazılmış kâğıt. “Size verdiğimiz hesap pusulalarını da iyi saklayın.” (s. 163)

radyo (Fr. radio): Elektrik dalgalarıyla düzenli olarak yayın yapan istasyon ve bu istasyonun programlarını düzenlemekle görevli kuruluş. “Sanki muayyen bir siyasetin propagandacılığını yapan bir radyo istasyonunda bu yalanlar, seri halinde, âdeta standardize edilerek etrafa dağılıyor.” (s. 121)

ray (Fr. rail): Tren, tramvay gibi taşıtlarda tekerleklerin üzerinde hareket ettiği demir yol. “Eskişehir’de, demiryolu raylarını söküp eritecek top kaması yapanlar varmış.” (s. 97; 98)

realist (Fr. réaliste): Gerçekçi. “Anadolu köylüsünde olumlu ve realist duygu hemen bütün diğer duygulara galebe çalmıştır.” (s. 55; 101)

realite (Fr. réalité): Gerçek, Gerçeklik. "Hele bir başka gece, gördüğüm rüyada o kadar realite çeşni var ki, gözlerimi açtıktan sonra bile, uzun bir süre gerçeği rüyadan, rüyayı gerçekten ayırt edemedim." (s. 124)

ritmik (Fr. rythmique): Düzenli aralıklarla tekrarlanan, dizemli, tartımlı. "Dibek başında bu kol sallayışlar, yalak kenarında bu eğilip kalkışlar, yük altında bu iki büklüm oluşlar benim üzerimde, eski Mısır ve Yunan taşlarında gördüğüm ritmik pozlar derecesinde bir etki yapıyor." (s. 88)

rol (Fr. rôle): mec. Bir işte bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev. "Lâkin eğitimde dayanın hiçbir rol oynamadığını belki, daima olumsuz bir etkisi olduğunu, bana, bu vaka kadar kesinlikle ispat eden bir şey yoktur." (s. 93)

salyangoz (Rum. saliankos): Yumuşakçalardan, bahçelerin nemli yerlerinde yaşayan, sarmal kabuklu küçük hayvan. "Kabuk yarıldı, içinden çıkan hiçbirimizin tanımadığı yeni yaratık bir salyangoz gibi esrarlı, cıvık ve 'sinek'tir." (s. 78)

santim (Fr. centime): Santimetre. "Nihayet, Mehmet Ali geldi. Yanında, bir metre yirmi santim boyunda bir gölge ile." (s. 23)

sembol (Fr. symbole): Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, remiz, rumuz, timsal, simge. "Bu bodur ve seyrek ekinler, bu boynu büyük başaklar, bu buğulu söğüt ağacı, bu donuk ve sessiz su, hülâsa, bütün bu yoksul tabiat parçası neyin sembolüdür?" (s. 67; 99; 110; 164; 189)

seri (Fr. série): Herhangi bir bakımdan bir bütün oluşturan şeylerin tümü, dizi. "Sanki muayyen bir siyasetin propagandacılığını yapan bir istasyonunda bu yalanlar, seri halinde, âdeta standardize edilerek etrafa dağılıyor." (s. 121)

sigara (İsp. cigarro): İnce kâğıda, kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, silindirik biçiminde, ağızdan dumanı çekilen nesne. "Sonra bir sigara yakarlar. Tütün dumanları, başlarının üstünde, havaya göre, kâh kalın ve ağır halkalar teşkil ederek boşlukta sallanır." (s. 52; 64; 78; 79; 83; 91; 104; 105; 136)

silüet (Fr. silhouette): Gölge görünüm, karaltı. "Sol yanda, bir genç kız 'siluet'i bir geyik hafifliğiyle derenin kenarında ağaçların arasına doğru kaçıyor." (s. 43; 56; 145)

sirk (Fr. cirque): Eğitilmiş hayvanların ve cambazların akrobasi hareketleri yaptıkları genellikle kapalı yer. "En basit, en sade, en tabî hareketlerim onlara, bir sirk ortasında, bir soytarının takla atışları, sıçrayışları, yuvarlanışları kadar tuhaf geliyor." (s. 21)

sosyal (Fr. social): Toplumla ilgili, toplumsal, içtimai. "Bunlar, henüz bir sosyal yaratık haline bile girmemiştir. Tâ yontulmamış taş devrindeki insanlar gibi yaşıyorlar." (s. 72)

standardize (İng. standardise): Ölçülenmiş, standartlaştırılmış. "Sanki muayyen bir siyasetin propagandacılığını yapan bir istasyonunda bu yalanlar, seri halinde, âdeta standardize edilerek etrafa dağılıyor." (s. 121)

statik (Fr. statique): Duruk, durağan. "Bir savaş zamanında barışta olduğu gibi yaşamak, bir inkılâp devrinde statik devirlerin kalıpları içinde sıkışıp kalmak bir gaflet, bir avarelik, bir sapıklık değil de nedir?" (s. 151)

şarapnel (Fr. shrapnel): İçi misket dolu top mermisi. “Fakat, kaç defa top mermileri başımın üstünden aştı, sağımdan, solumdan geçti ve kaç defa şarapnel yağmuru altında kaldı.” (s. 144; 171)

şato (Fr. château): Çevresi hendek, sur ve kulelerle çevrili derebeyi (senyör, kral) konağı. “Sanşo, efendisinin bu yanlış görüşüne hiçbir anlam veremiyordu. ‘Prenses, şato hanımı dediğiniz bu mu?’” (s. 60)

tabaka (İsp. tobacco): Cepte taşınan tütün veya sigara kutusu. “Tabakamı çıkardım bir cigara yaktım. Bir tane de İsmail’e uzattım.” (s. 79; 105)

tablo (Fr. tableau): Bez, tahta, kâğıt gibi maddeler üzerine yapılmış yağlı boya, sulu boya, pastel veya kara kalem resim. “Resimler, tablolar ve birkaç biblo bulunan bu odaya girerse çarpılacağını sanıyor” (s. 111)

telgraf (Fr. télégraphe): İki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni. “İsmet Paşa’nın Mustafa Kemal’e çektiği telgraflar, alevden birer satır halinde, gökyüzüne çizildi mi?” (s. 40; 98; 120; 164)

tip (Fr. type): Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek. “İnsanlığın bu en büyük, en derin idealist ‘tip’i kasabada bir köylü kızına, yıllarca gönül bağlamadı mı?” (s. 60)

tiyatro (İt. teatro): Dram, komedi, vodvil vb. edebiyat türlerinin oynandığı yer. “Nerede okudum, bilmiyorum: Cephe artları, tiyatroların kulislerine benzermiş.” (s. 77)

tragedya (Lat. tragedia): Trajedi. “Sanki, kendi kendimi seyreden, kendi için oynayan sessiz bir aktördüm. Bir tragedya aktörüydüm” (s. 133)

trajedi (Fr. tragédie): Konusunu efsanelerden veya tarihî olaylardan alan, acıklı sonuçlarla bağlanan bir tür tiyatro eseri, tragedya, ağlatı. “Shakespeare’in ve Racine’nin bir trajedisi oynayacak. Sahnede, kralları, kraliçeleriyle bütün bir saray içinin haşmet ve debdebeleri gösterilecek.” (s. 77; 97; 117; 125; 126; 189)

trampet (İng. drumbeat): İki değnek ile çalınan küçük davul. “Gönlüme bu harikulâde şenliği veren şeyi tahlil edecek olursanız, ne bulursunuz? Ya bir tahtadan at, ya boyalı tenekelerden bir lokomotif, ya derisi iki-üç günde delinmeye mahkûm bir küçük trampet...” (s. 99)

tramvay (Fr. tramway): Şehirlerde yol üzerinde döşenmiş özel raylarda hareket eden yolcu taşıtı. “Şundan, tavuğu baş aşağı tuttun diye beş lira, bundan, tramvayda yüksek sesle konuştun diye on lira alıyorlar.” (s. 27)

tren (Fr. train): Bir veya birkaç lokomotif tarafından çekilen vagonlar dizisi, katar, şimendifer. “Gördüm, diyor, trenler Ankara’dan Eskişehir’e boyuna asker taşıyor ve Eskişehir’den Ankara’ya vagon dolusu erzak gidiyordu.” (s. 74; 97; 126)

vagon (Fr. wagon): Yük ve yolcu taşımakta kullanılan, lokomotifin çektiği demir yolu aracı. “Gördüm, diyor, trenler Ankara’dan Eskişehir’e boyuna asker taşıyor ve Eskişehir’den Ankara’ya vagon dolusu erzak gidiyordu.” (s. 74)

volkan (Fr. volcan): Yanardağ. “Toprak, ayaklarımın altında, bir volkanın fışkırmaları gibi sert ve sıcak.” (s. 59)

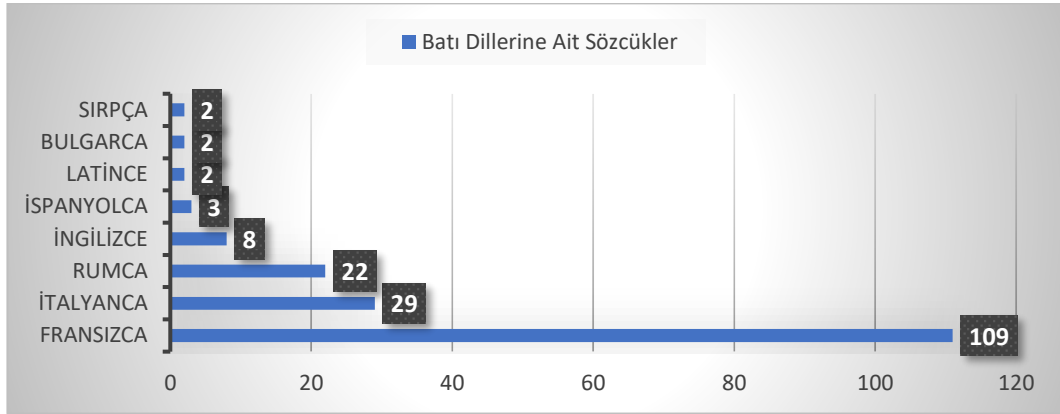

zizzak (Fr. zigzag): Art arda birdenbire ters yöne açılar yapan (kırık çizgi).
 “Başcaovusun gerçekten acayip bir hali var. Yol üstünde öyle zizzaklar yapıyor ki âdeta sarhoş olduğuna hükmedilebilir.” (s. 135)

3. *Yaban*'da Yer Alan Batı Kökenli Sözcüklerle İlgili Bulgu ve Değerlendirmeler

Romanda yer alan Batı dillerinden alınmış sözcüklerin dillere göre sayısal dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

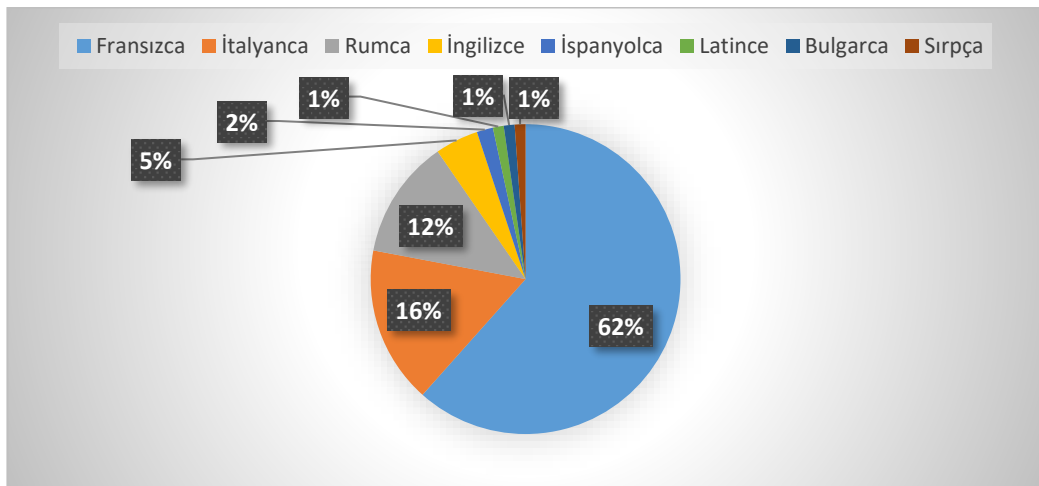
Tablo 1: *Yaban*'da Batı Kökenli Sözcüklerin Dillere Göre Sayısal Dağılımı

Tablo 1’de *Yaban* romanında yer alan Batı kökenli sözcüklerin dillere göre dağılımı yansıtılmaktadır. Buna göre romanda Fransızcadan 109, İtalyancadan 29, Rumcadan 22, İngilizceden 8, İspanyolcadan 3, Latince, Bulgarca ve Sırpçadan da 2’şer tane olmak üzere toplamda 177 farklı sözcük alındığı görülmüştür.

Romanda Batı dillerinden alınmış sözcüklerin dillere göre yüzdeler dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: *Yaban*'da Batı Kökenli Sözcüklerin Yüzdeler Dağılımı

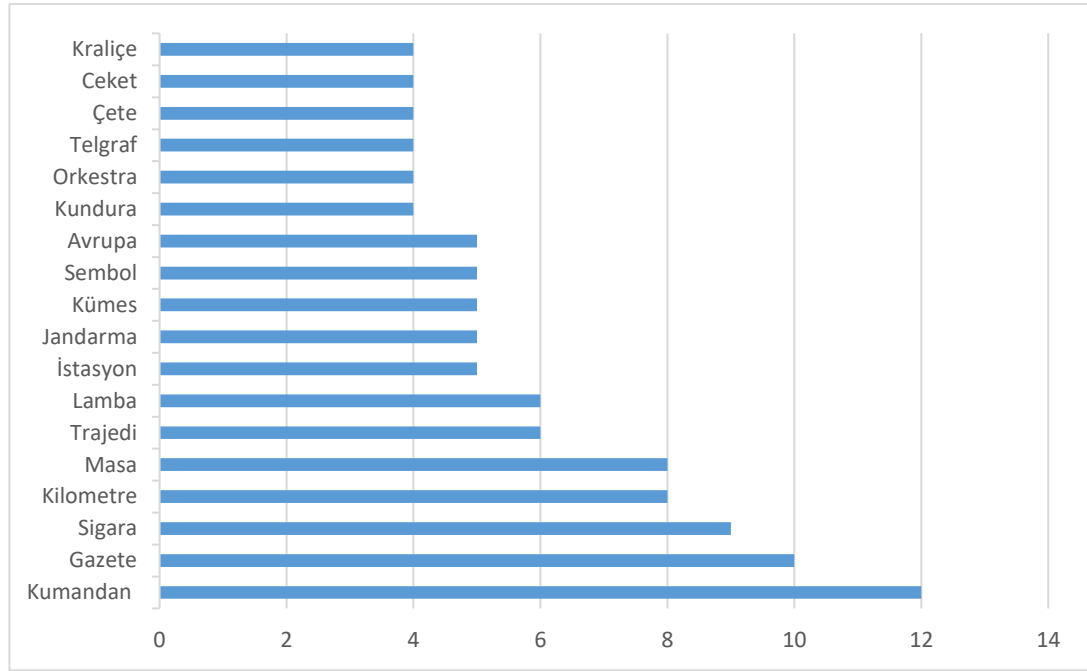

Tablo 2’de *Yaban*'da yer alan Batı kökenli sözcüklerin yüzdeler dağılımı verilmektedir. Bu dağılıma göre romanda %62 oranla birinci sırayı Fransızcadan alınan sözcükler oluşturmaktadır. Fransızca’yı %16’lık oranla İtalyancadan alınan sözcükler takip etmektedir. İtalyanca’yı %12’lik oranla Rumca, %5’lik oranla İngilizce, %2’lik

oranla İspanyolca izlemektedir. Romanda ayrıca %1'lik oranla Latince, Bulgarca ve Sırpçadan alıntılanan sözcükler yer almaktadır. Diğer taraftan *Yaban* romanında bazı sözcüklerin kullanım sıklığı diğerlerine oranla dikkati çekmektedir. Aşağıda verilen tabloda romanda en çok kullanılan sözcüklerin 4-12 arası tekrar edilenleri gösterilmektedir. Kullanım sıklığı 4'ün altında olan sözcükler sayıca fazla olduğundan tabloya alınmamıştır.

Tablo 3: Romanda En Çok Geçen Batı Kökenli Sözcükler

Tablo 3'te görüldüğü gibi *Yaban* romanında *kumandan* 12, *gazete* 10, *sigara* 9, *kilometre* ve *masa* 8, *lamba* ve *trajedi* 6, *istasyon*, *jandarma*, *kümes*, *sembol* ve *Avrupa* 5, *kundura*, *orkestra*, *telgraf*, *çete*, *ceket*, *kraliçe* sözcükleri 4 defa kullanılmıştır.

Romanda kullanım sıklığı 4'ün üzerinde olan sözcükler değerlendirildiğinde Millî Mücadele döneminin sosyal hayatından, siyasi havasından, askeri koşullarından ve köy yaşamından izler görmek mümkündür. Aynı zamanda kullanılan sözcüklerde devrin toplumsal koşulları ve köy yaşamına ilişkin mekân, dekor, kavram, olgu, nesne, eşya, giysi, araç ve gereçlerle ilgili göstergeler de bulunmaktadır. Söz gelimi romanda Fransızcadan Türkçeye girmiş olan *kumandan* sözcüğü 12 kez kullanılmıştır. Bu sözcüğün sıkça yinelenişi, eserin öncesinde de birçok savaşı tecrübe eden yokluk içindeki Türk toplumunun bağımsızlık çabasını gösteren Millî Mücadele dönemini anlatmasından ve romanın başkışisi Ahmet Celal'in subay olmasından kaynaklıdır. “-Efendi tekrar savaş olacak mı? Dedi. -Olmaktadır, dedim. İşitmediniz mi? Mustafa Kemal, isminde bir büyük adam, bir büyük kumandan, İstanbul'dan çıktı, Anadolu'ya geçti.” (s. 27) Romanda 10 kez kullanılan *gazete* (İt.) sözcüğü de yine o yıllarda gazetelerin köyde yaşayanların ülkeye ve savaşa dair meraklarını gidermesi, bir iletişim aracı olması ve devrin aydınını temsil eden Ahmet Celal'in köyde yaşarken İstanbul'da çıkan gazeteleri takip etmesinden hareketle kullanılmıştır. “Dünya ile istediğim gibi ilişki henüz kesmiş değilim. İstanbul gazetelerini ara sıra alıyorum” (s. 39). Eserde 9 defa geçen *sigara* (İsp.) sözcüğü köyde yaşayanların veya roman kahramanlarının kişisel alışkanlıklarından, savaşın doğurduğu karamsarlıktan ve köy yaşamının kötü koşullarından doğan

umutsuzluktan dolayı insanların kendilerini avutmak için kullandıkları bir nesne olarak düşünülebilir. “Sonra bir sigara yakarlar. Tütün dumanları, başlarının üstünde, havaya göre, kâh kalın ve ağır halkalar teşkil ederek boşlukta sallanır” (s. 52).

Romanda 5 kez geçen *kümes* (Rum.) sözcüğü ise romanın ana mekânı olan köye dair ipuçları vermektedir. Diğer yandan romanda 5 kez geçen *istasyon* (Fr.) ve 3 kez tekrarlanan *tren* (Fr.) sözcükleri de dönemin ulaşım şeklini yansıtmakla birlikte savaş yıllarında kullanılan vasıtalarla ilgili göstergeler içermektedir. “Gördüm, diyor, trenler Ankara’dan Eskişehir’e boyuna asker taşıyor ve Eskişehir’den Ankara’ya vagon dolusu erzak gidiyordu” (s. 74). Bulgulardan anlaşılacağı üzere yazarın kullandığı dil ve Batı dillerinden alıntılacağı sözcükler, romanın ele aldığı dönemin toplumsal koşullarından, insan ilişkilerinden ve kişilerin psikolojik durumlarından izler taşımaktadır. Yakup Kadri’nin eserinde “Millî Mücadele” yıllarını, köy yaşamını, köylü-aydın çatışmasını anlatırken romanın yazımsal gerçekliğine ve atmosferine uygun olarak Batı kökenli sözcükleri kullandığı söylenebilir.

Sonuç

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türk edebiyatında eserleriyle Türkçeye değerli katkılarda bulunmuş önemli yazarlardan biridir. Sanatçı, Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında yazdığı eserlerinde Doğu ve Batı kökenli sözcükleri bir arada kullanmasıyla dikkati çekmiştir. Yazarın özellikle Cumhuriyet’ten itibaren Batı kökenli sözcükleri daha çok tercih etmesinden dolayı bu dönem içinde 1932’de yayımlanan *Yaban* romanı örnek eser olarak seçilmiş ve Batı kökenli sözcükler açısından incelenmiştir. Eserde Batı dillerine ait özel isimler dışında 177 sözcüğün yer aldığı belirlenmiştir. Belirlenen sözcüklerin sayısal dağılımına bakıldığında romanda yazarın en çok Fransızca (109) sözcükleri tercih ettiği görülmüştür. Bu dili İtalyan (29), Rum (22), İngiliz (8) ve İspanyol (3) dillerinden alınan sözcüklerin takip ettiği saptanmıştır. En az sözcük alıntılanan dillerin ise Latince (2), Bulgarca (2) ve Sırpça (2) olduğu tespit edilmiştir.

Yazar alıntılacağı sözcüklerin tamamına yakınına Türkçede yaygınlaşan biçimiyle romanda kullanmıştır. Sadece *medyum* sözcüğü, alıntı yapılan dildeki kullanım şekli (medium) korunarak verilmiştir. Romanda alınan sözcüklerin Fransızca ağırlıklı olması yazarın hem Fransızca’yı iyi bilmesinden hem de bu dilde yazan sanatçıların eserlerini okumuş olmasından kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan Karaağaç’ın (2015: 123) belirttiği gibi “Türkçe Sözlük’te yaklaşık 4974 söz, Fransızca kaynaklıdır. Fransızca alıntılar, Türkçede 19. yüzyıldaki Batılılaşma sürecinde artmaya başlamış ve yaklaşık yüz yıl boyunca etkili olmuştur.” Yakup Kadri’nin bu eserinde en çok Fransızca (109) kökenli sözcükleri kullandığı göz önüne alındığında Türkçeye Batıdan giren sözcüklerin ülkelere göre kullanım sıklığının dildeki genel görünümle örtüştüğü belirlenmiştir. Ayrıca Türkçede kullanım sıklığı açısından Batı kökenli sözcüklerin sayısal dağılımında Fransızca’yı, İtalyanca ve Rumca takip etmektedir. Benzer durumun *Yaban* romanında İtalyanca (29) ve Rumca (22) kökenli sözcüklerin sayısal dağılımında da ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda *Yaban* romanında, yazarın ülkelere göre Batı kökenli sözcük tercihinde ortaya çıkan sayısal verilerinin, Türkçedeki Batı kökenli sözcük kullanımındaki genel görünümle ve kelime tercihleriyle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Kaynaklar

- Akı, N. (1989). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nda Dil Kaynakları ve İmajlar. *Doğumunu 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu* içinde (s. 1-14). İstanbul: MÜ Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
- Akı, N. (2001). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu -İnsan-Eser-Fikir-Üslûp-*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Çetişli, İ. (2008). *Batı Edebiyatının Edebî Akımları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erciyas, O. (2011). Osmanlı'da Batı Dillerine Ait Sözlükler. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(2), 70-78.
- Gülsevin, G. (2011). Türk Dil Kurumunun Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü. *Türk Dili*, 712, 299-308.
- Işık, İ. (2007). Yakup Kadri Karaosmanoğlu. *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* içinde (2. Baskı. Cilt. 5, s. 2034-2041). Ankara: Elvan Yayınları.
- Karataş, T. (2018). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2009). *Yaban*. (59. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, O. (2010). *Bir Hülya Adamının Romanı Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- [Solok], C. K. (1987). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*. İstanbul: Dünya Kitaplığı.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2015). *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yalçın, M. (Ed.) (2010). Yakup Kadri Karaosmanoğlu. *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçıları Ansiklopedisi* içinde (3. Baskı. Cilt. 2, s. 591-595). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

